

Archeologienota
Opwijk – Steenweg op Merchtem 137

Jordi Bruggeman, Natasja Reyns en Vincent Smet

Temse
2017

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2017/12.807/42

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	6
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	6
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	7
2.3.3	Werkwijze	12
2.4	Assessmentrapport	12
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	12
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	19
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	23
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	24
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	26
3	Samenvatting.....	28
4	Bibliografie	29
4.1	Publicaties	29
4.2	Websites	29
5	Bijlagen	30
5.1	Archeologische periodes	30
5.2	Plannenlijst	30
5.3	Fotolijst.....	31

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2017B273

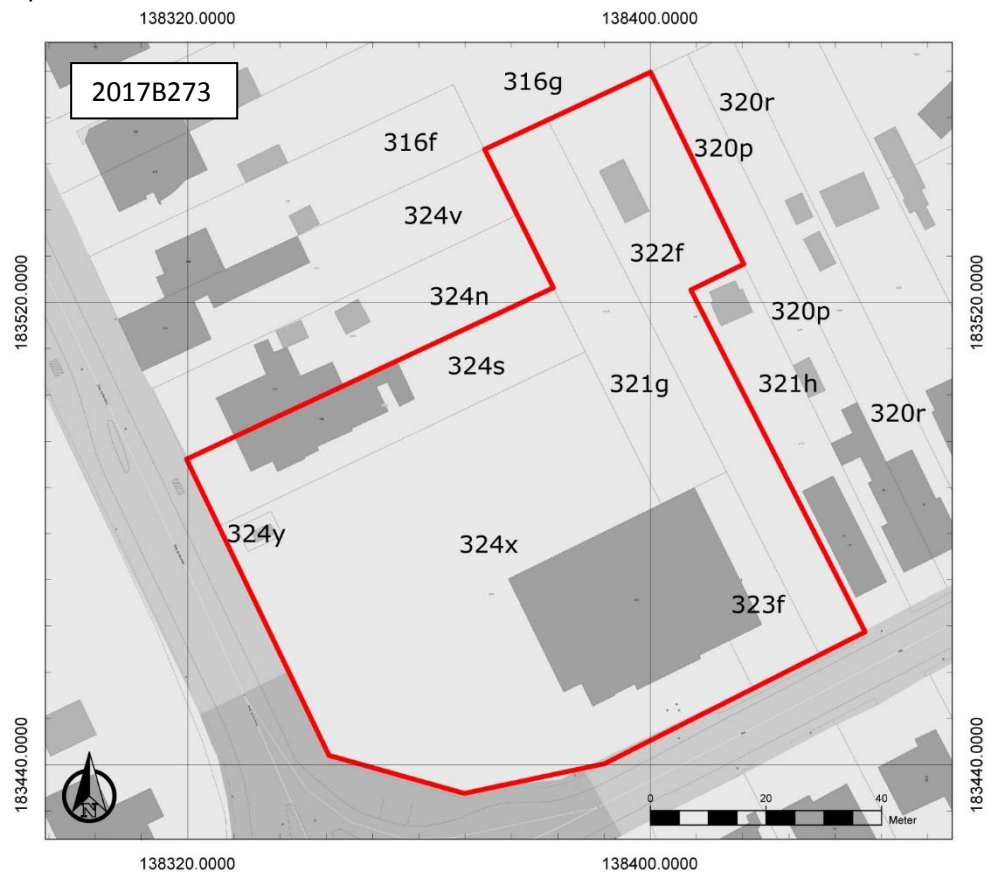
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Vlaams-Brabant, Opwijk, Opwijk, Steenweg op Merchtem 137, Klei

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 138320, 183493
- 138344, 183442
- 138437, 183463
- 138400, 183560

Kadastraal plan:

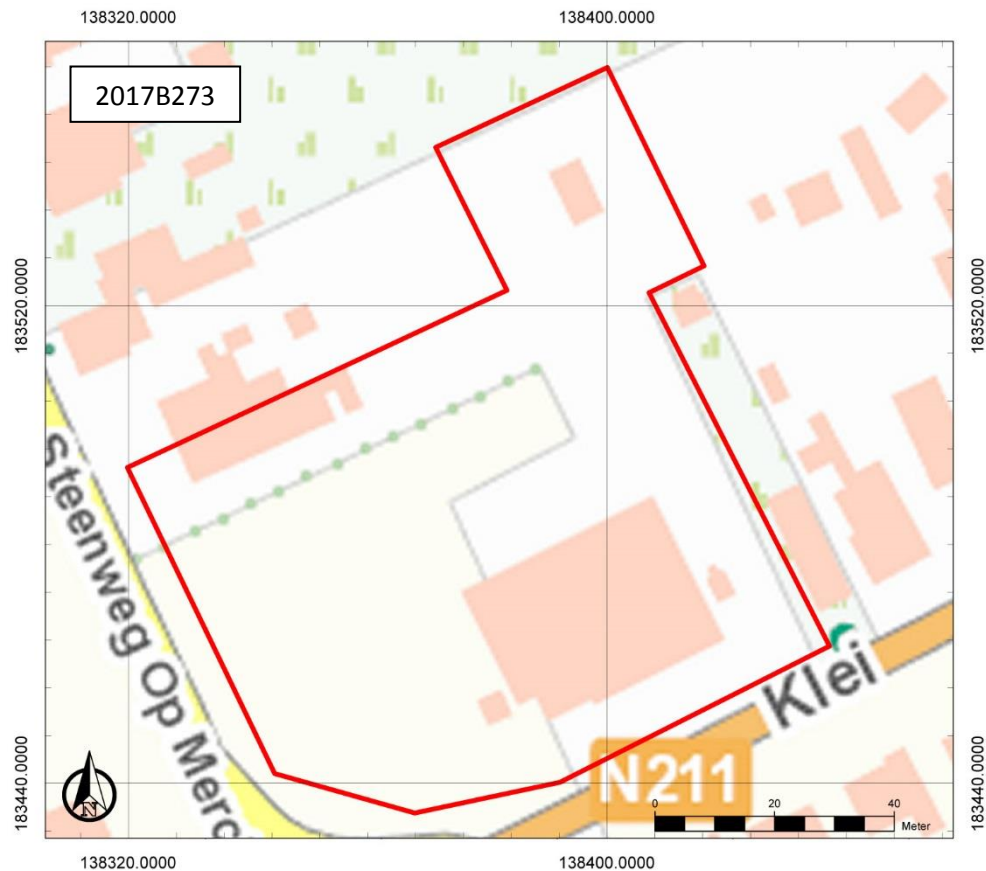

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Opwijk, Afdeling 1, sectie C, nummers 321g, 322f, 323f, 324s, 324x en 324y

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 7799 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 02/03/2017 – 31/03/2017

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Niet van toepassing.

2.3 Onderzoeksopdracht

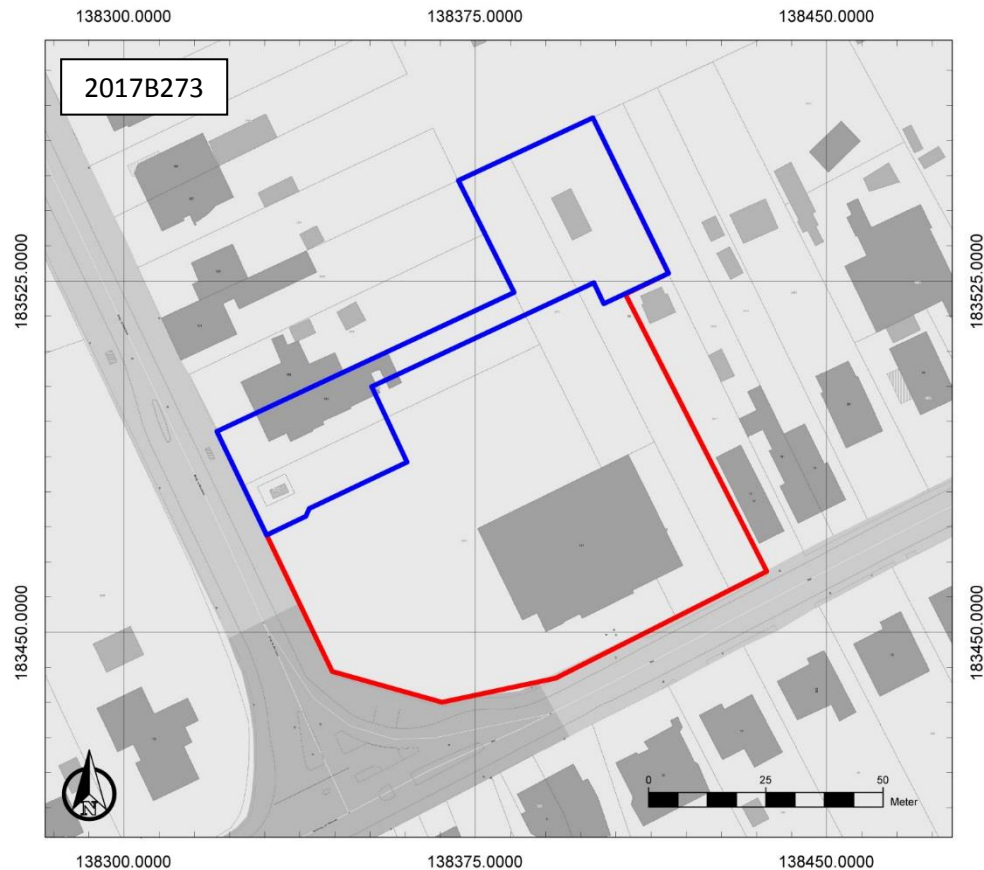
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

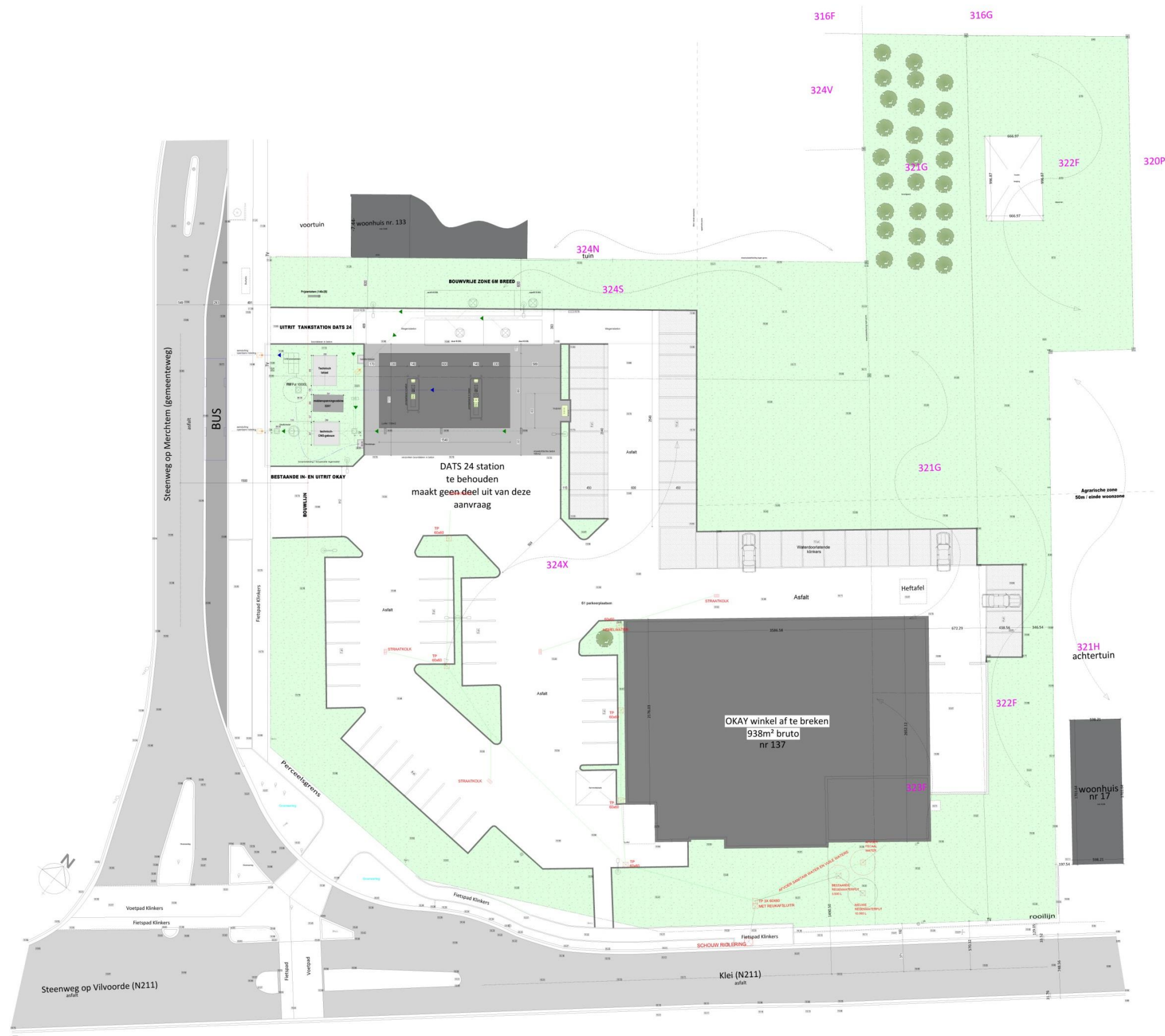
Randvoorwaarden: Het bestaande tankstation, een deel van de parking en groenzone aan de noordwestzijde blijft behouden. Deze zone heeft een gezamenlijke oppervlakte van circa 2077 m².

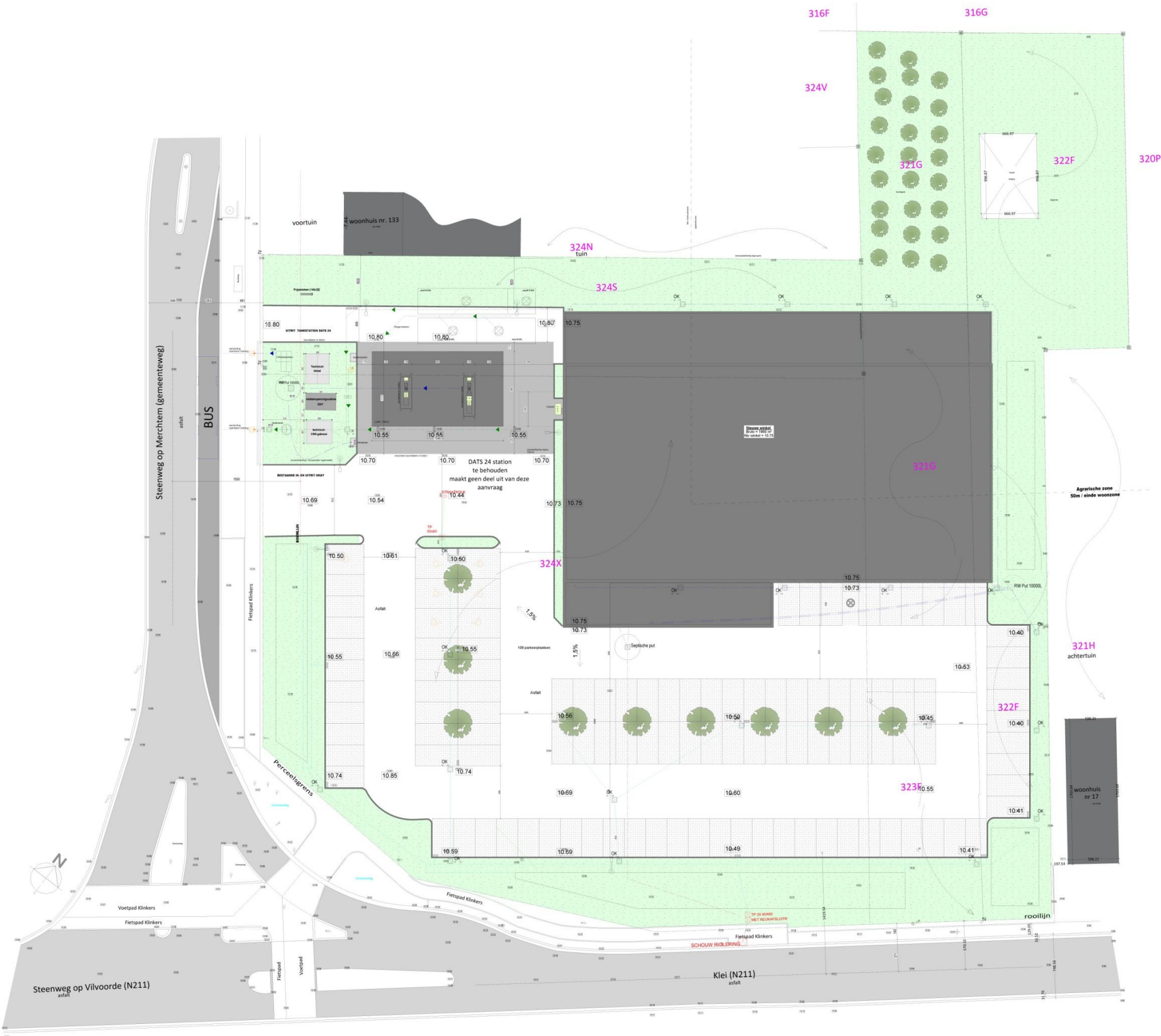

Figuur 3: Onderzoeksgebied (rood) met aanduiding van de zone waar geen bodemingrepen plaatsvinden (blauw)
(onderkaart: www.geopunt.be)

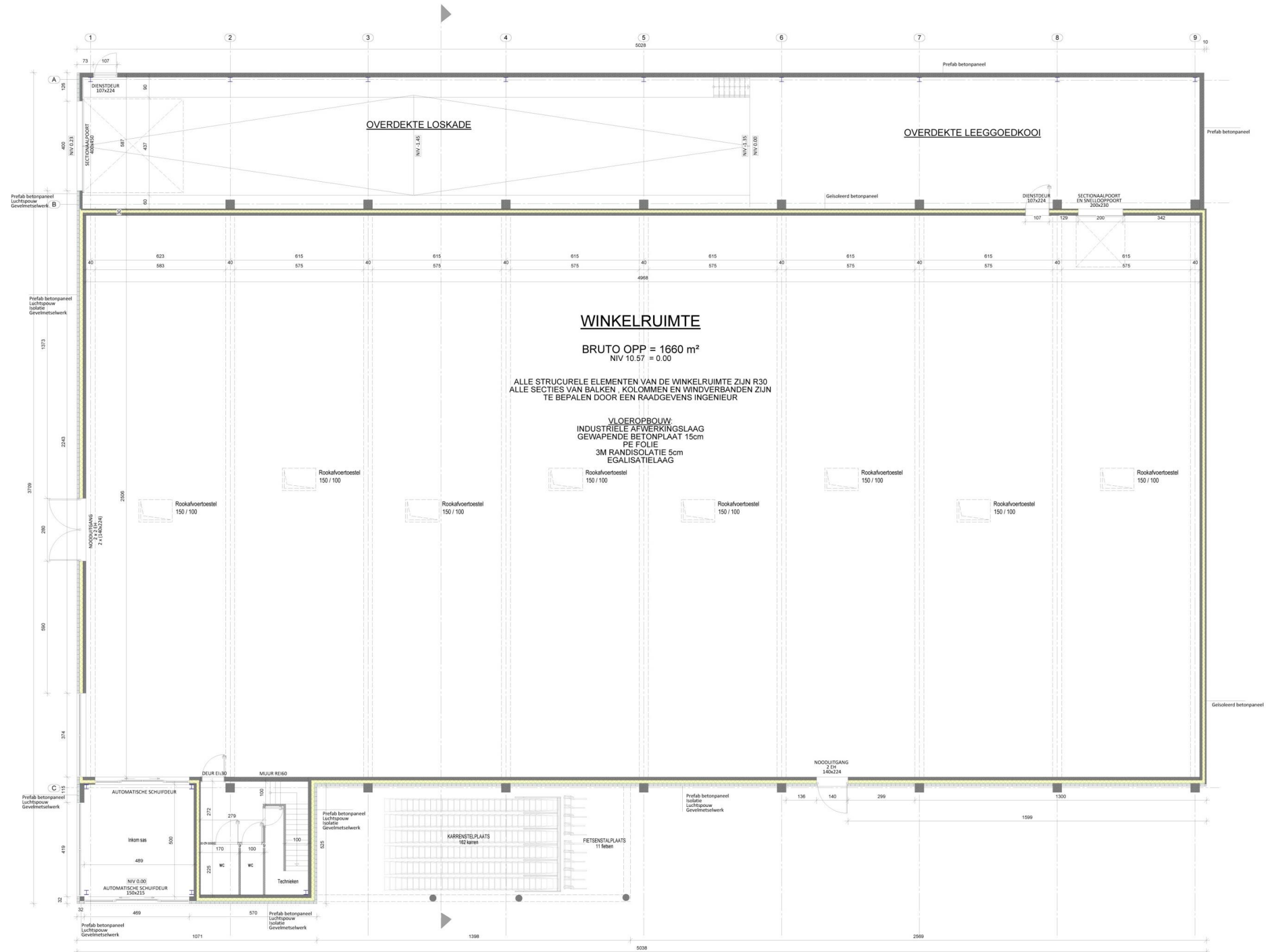
2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein wordt het huidige winkelpand (938 m²) afgebroken (Figuur 4) en een nieuw winkelpand (1660 m²) opgericht verder ten noordwesten op het onderzoeksterrein (Figuur 5). Het bestaande tankstation, een deel van de parking en groenzone aan de noordwestzijde blijft behouden. Deze zone heeft een gezamenlijke oppervlakte van circa 2077 m². Dit betekent dat de oppervlakte waar effectief ingrepen in de bodem worden voorzien circa 5722 m² bedraagt. Ter hoogte van waar de huidige winkel zich bevindt, wordt bijkomende parking voorzien. De gebouwen worden gefundeerd op funderingszolen met aanzet op vorstvrije diepte (80 cm –mv). Binnen de footprint van het nieuwe winkelpand wordt een laad- en loskade voorzien aan de noordzijde van het nieuwe winkelpand, wat gepaard gaat met een bodemingreep tot een diepte tot circa 1,45 m (bovenzijde vloerplaat) onder het maaiveld, over een oppervlakte van circa 180 m² (Figuur 6 en Figuur 7). Een regenwaterput en een septische put kennen een verstoringdiepte van respectievelijk 2,79 en 2,42 m onder het maaiveld.

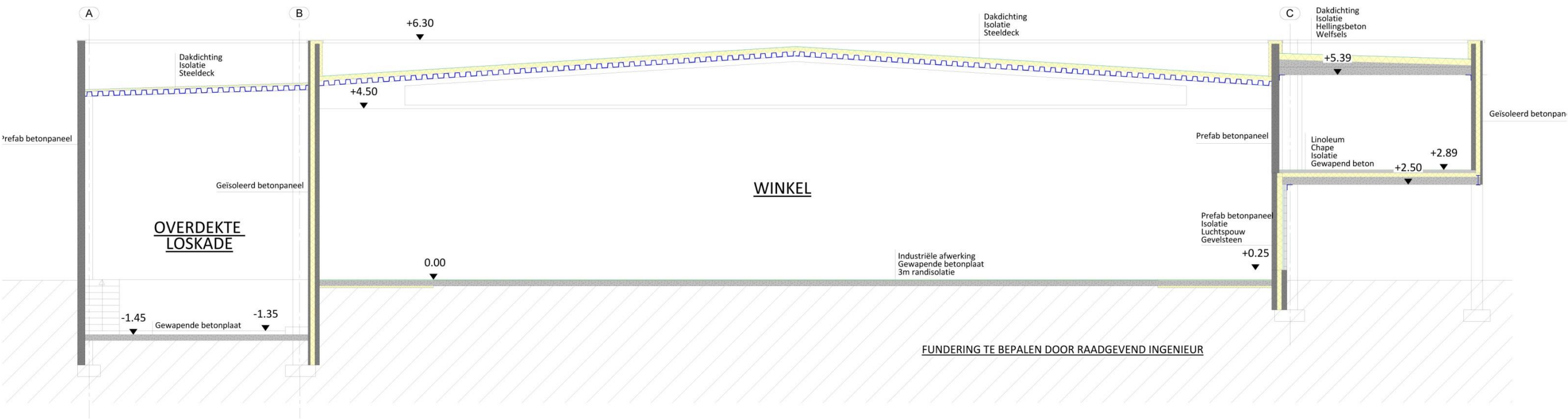

Figuur 5: Ontwerpplan (Colim cvba)

Figuur 6: Ontwerpplan gelijkvloers winkelpand (Colim cvba)

Figuur 7: Doorsnede geplande winkelpand (Colim cvba)

De nieuwe parking, waarbij een deel van de bestaande parking wordt vervangen, zal een oppervlakte beslaan van ca. 2540 m² en kent een verstoringsdiepte van ca. 1 m onder het maaiveld. Ter hoogte van de parking worden ook bomen voorzien. De plantputten voor deze bomen zullen ca. 1 m onder het maaiveld reiken. Verder wordt een groenzone voorzien aan de noordoost-, zuidoost- en zuidwestzijde met een oppervlakte van ca. 710 m², waar waterbuffers worden voorzien. De precieze locatie van de wadi's ligt nog niet vast. Er wordt uitgegaan van een verstoringsdiepte van ca. 90 cm onder het maaiveld. Ook zijn er indirecte factoren zoals compactie bij de werfingrepen, die een invloed op het aanwezige bodemarchief hebben.

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de potentiële bodemerosiekaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique van P.-C. Popp (1842-1879) worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

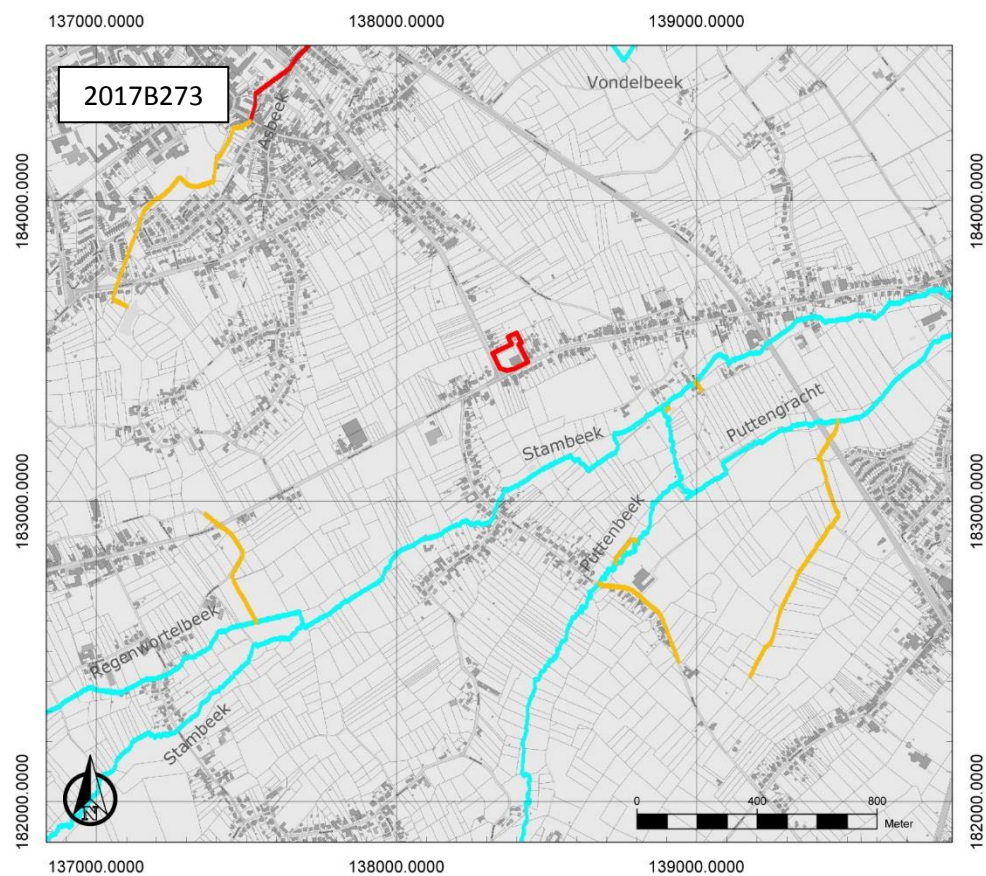
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

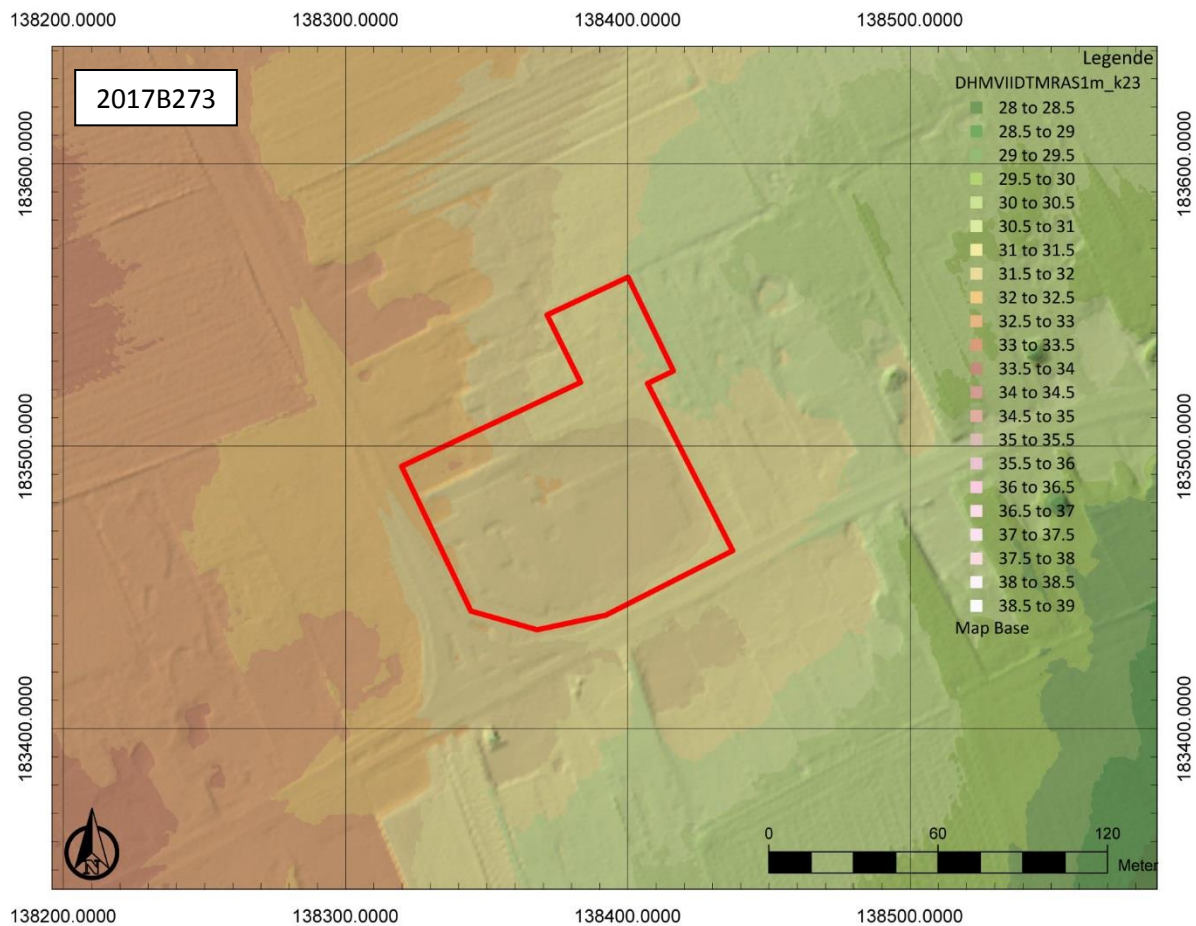
Het onderzoeksgebied bevindt zich op circa 1,3 km ten zuidwesten van de historische kern van Opwijk. Het terrein wordt door de Steenweg op Merchtem omgeven in het westen en Klei in het zuiden (Figuur 8). Vanaf 1999 is op het terrein een OKAY-winkel gevestigd. In 2016 werd de OKAY-winkel uitgebreid met een DATS 24 tankstation. Volgens het gewestplan maakt het grootste deel van het terrein deel uit van een woongebied met agrarisch karakter, terwijl het noordoosten in agrarische gebieden valt. Hydrografisch maakt het deel uit van het Beneden-Scheldebekken. De voornaamste waterlopen bevinden zich ten zuidoosten van het onderzoeksgebied (Figuur 9). Het gaat om de Stambeek, de Puttengracht en de Puttenbeek. De Stambeek bevindt zich op circa 350 m van het onderzoeksgebied.

Figuur 8: Luchtfoto van 2015 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 9: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 10: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

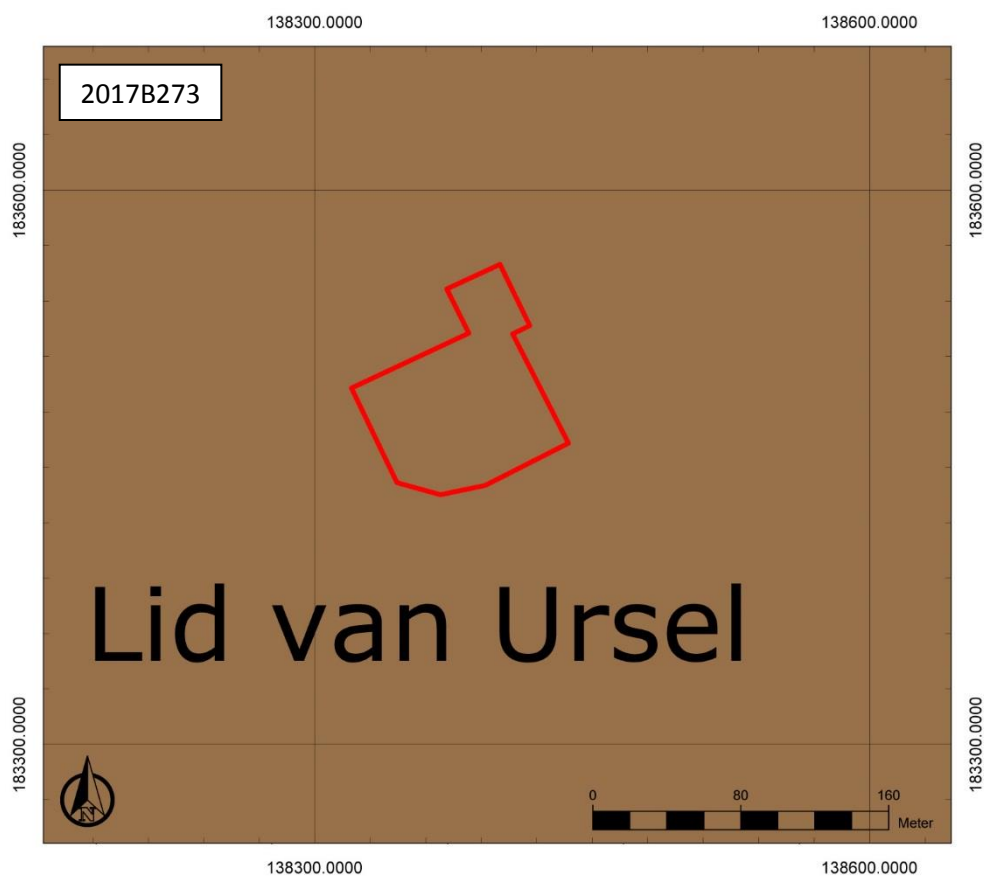

Figuur 11: Hoogteverloop van west naar oost (www.geopunt.be/kaart)

Op ruimer landschappelijk vlak bevindt het onderzoeksgebied zich op de cuesta van Opstal - Buggenhout – Malderen, die een noordoost-zuidwest-oriëntatie aanneemt in de omgeving van het onderzoeksgebied. De cuesta sluit ten zuidwesten aan op een sterk golvend tot heuvelig landschap.³ Het onderzoeksgebied bevindt zich op de zacht uitlopende zuidoostelijke helling van de cuesta. Het terrein is, afgaande op de ruimere omgeving, genivelleerd, op de noordelijke hoek na. Het terrein is voornamelijk opgehoogd, waarbij de dikte van het opgehoogde pakket toeneemt in noordoostelijke

³ Bogemans 1996, 3-4

richting (Figuur 10). De hoogte van het onderzoeksterrein in het westen bedraagt 32,5 m TAW, de hoogte in het oosten bedraagt 30,8 m TAW (Figuur 11).

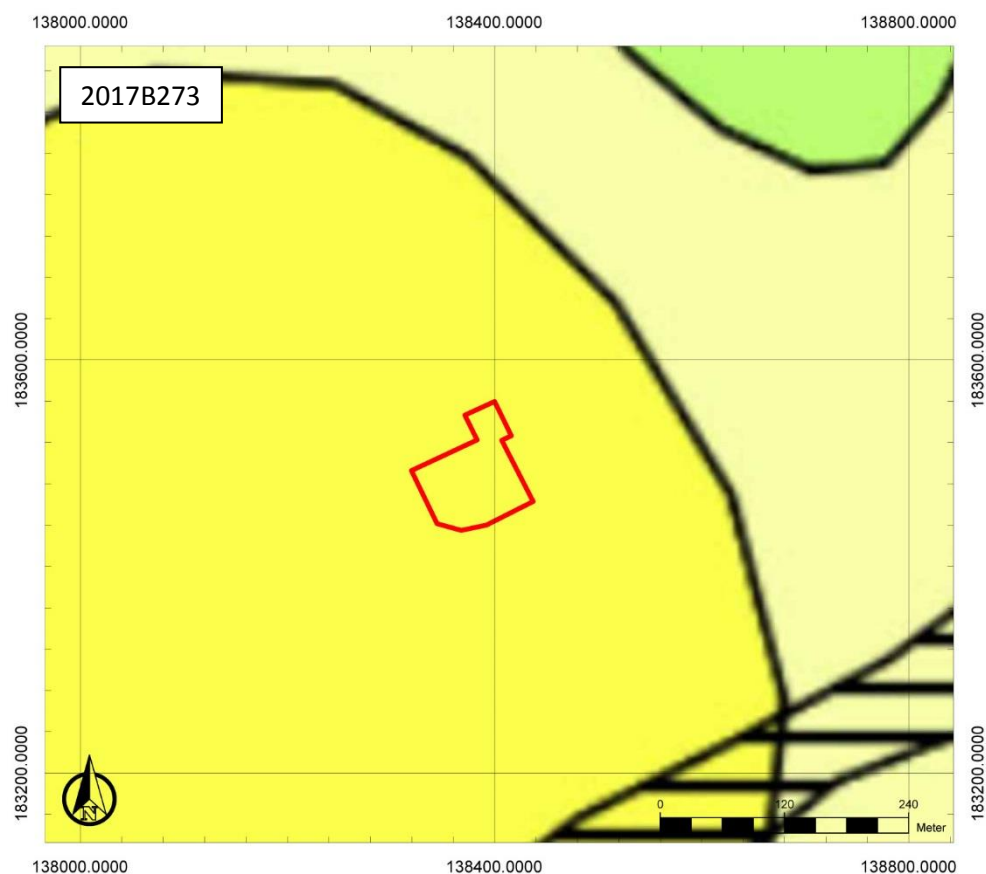

Figuur 12: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond (Figuur 12) bestaat uit het Lid van Ursel. Deze wordt gekenmerkt door grijsblauwe tot blauwe klei, die mogelijk ook nog het lid van Asse bevat.⁴ De quartairgeologische kaart (Figuur 13) geeft aan dat ter hoogte van het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair voorkomen. Ten zuidoosten bevinden zich hierboven jongere fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan). Mogelijk zijn daar ook nog oudere fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) aanwezig.⁵ Dit komt overeen met de vallei van de Stambeek.

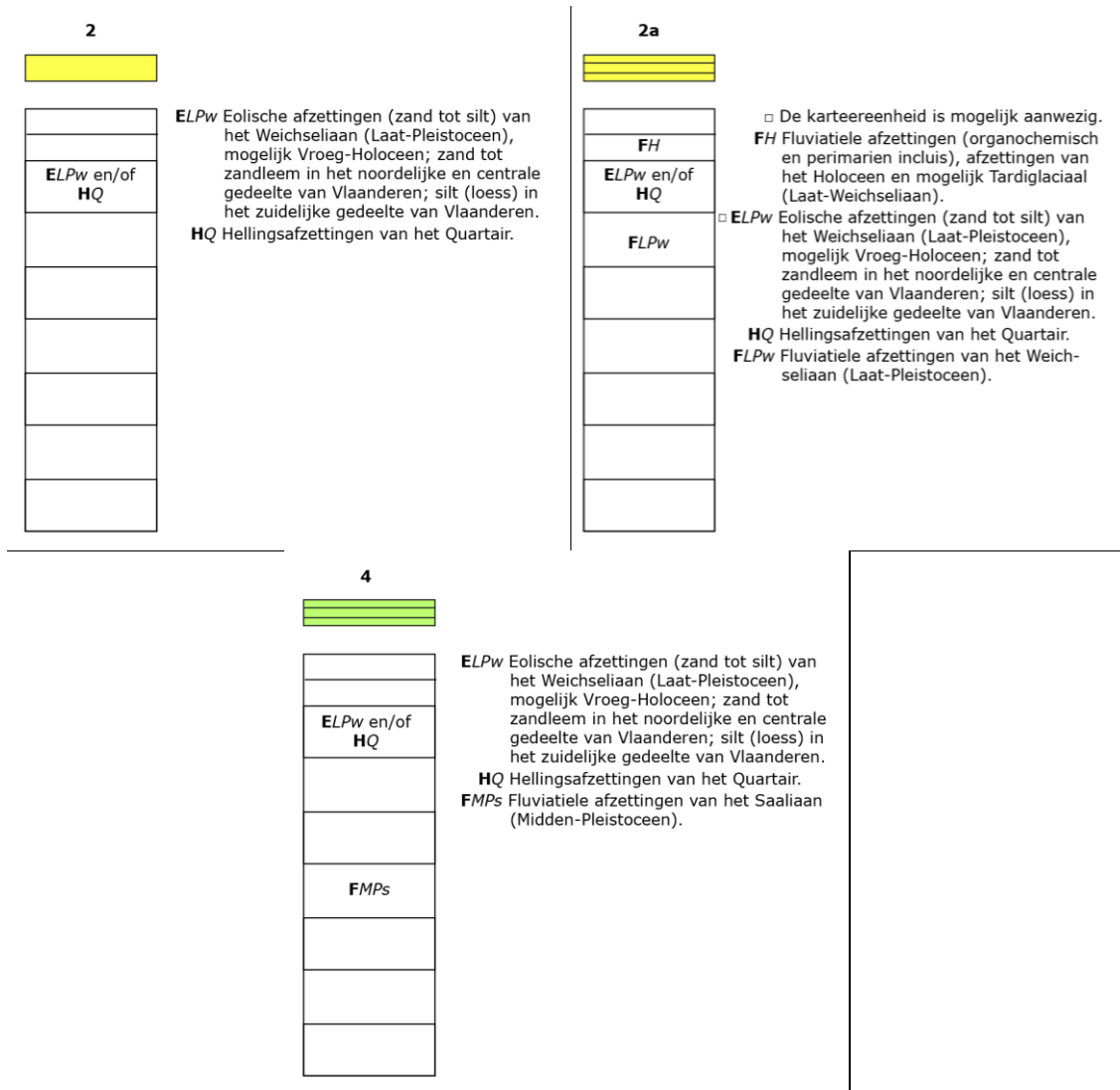
⁴ www.geopunt.be/kaart

⁵ www.geopunt.be/kaart

Figuur 13: Quartairegeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

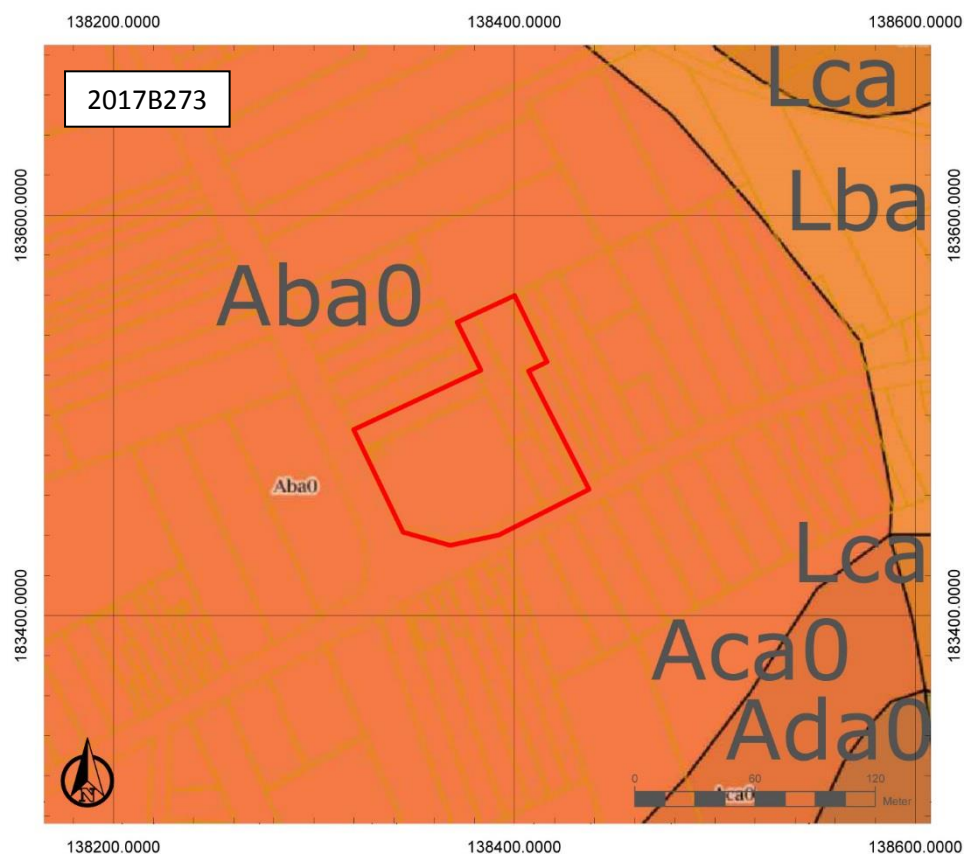
1		1a	
ELPw en/of HQ	ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en het centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.	FH	* De karteereenheid is mogelijk afwezig.
	HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.	ELPw en/of HQ	□ De karteereenheid is mogelijk aanwezig.
		FLPw	* FH Fluviale afzettingen (organochemisch en primair inclusie), afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan).
			□ ELPw Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen; silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen.
			HQ Hellingsafzettingen van het Quartair.
			FLPw Fluviale afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen).

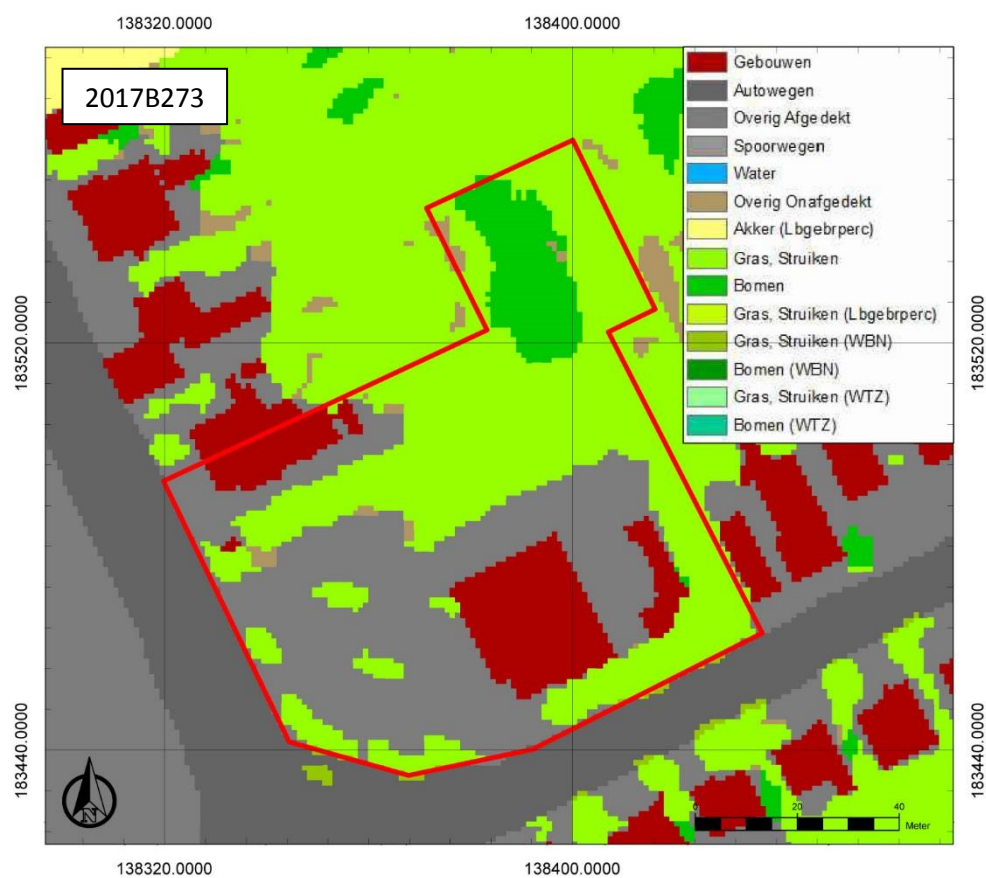
Figuur 14: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 15) geeft aan dat de bodem van het onderzoeksgebied bestaat uit een droge leembodem met textuur B of met weinig duidelijke kleur B horizont met fase met dikke A horizont (>40 cm) (Aba0). In de omgeving komen gelijkaardige bodemtipes voor, die vooral afwijken op vlak van drainage. Ten noordoosten bevinden zich zandleembodems.

Een groot deel van het onderzoeksgebied is op de bodemgebruikskaart aangegeven als gras, struiken en bomen aan de ene kant en verharding aan de andere kant (Figuur 16). Voorts zijn er binnen het onderzoeksgebied een aantal gebouwen op te merken. Het gaat om het winkelpand en het tankstation die hoger reeds vermeld werden. De situatie op de bodembedekkingskaart komt overeen met de kleurenorthofoto uit 2015 (Figuur 8).

Figuur 15: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 16: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Opwijk werd wellicht tijdens de 7de of de 8ste eeuw gekerstend. Op de Klei, een gehucht van Opwijk, bouwde men een kleine kapel, gewijd aan de Heilige Drievuldigheid. Het gehucht Klei bevindt zich circa 500 m ten noordoosten van het onderzoeksgebied. Wat later ontstond op het Eeksken de Sint-Pieterskluis, die tot in de 16de eeuw zou blijven bestaan. Later kwam er nabij de burcht van Ingersbrugge een Sint-Pauluskerk, vrijwel zeker een private bidplaats voor de bewoners van de burcht. Deze bewoners, de heren van Dendermonde, stonden in 1108 hun rechten op de kerkelijke goederen van Opwijk af aan het kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Dendermonde, samen met de tienden die ze in 1212 schonken. Bij de uitbreiding van de oude dorpskern in de 12de eeuw, voornamelijk door de groei van de handel, verplaatste men de kerk naar het centrum.⁶ Sinds 1355 werd Opwijk een deel van het graafschap Vlaanderen.⁷

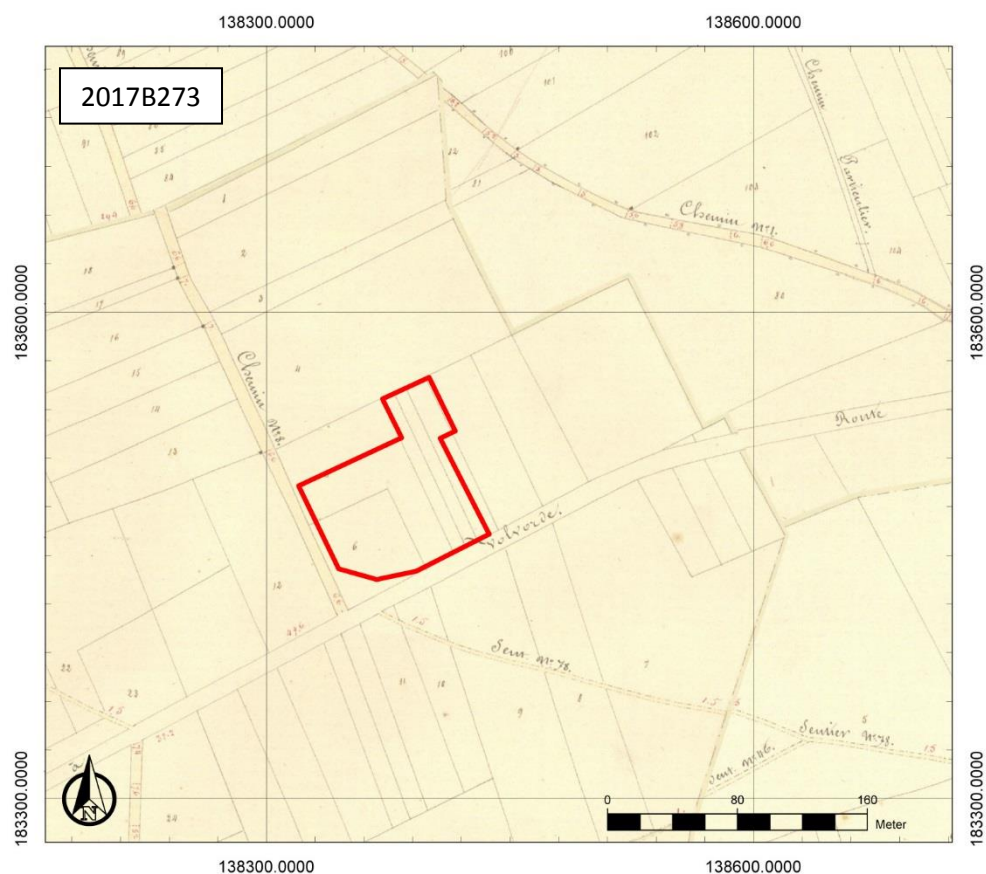

Figuur 17: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

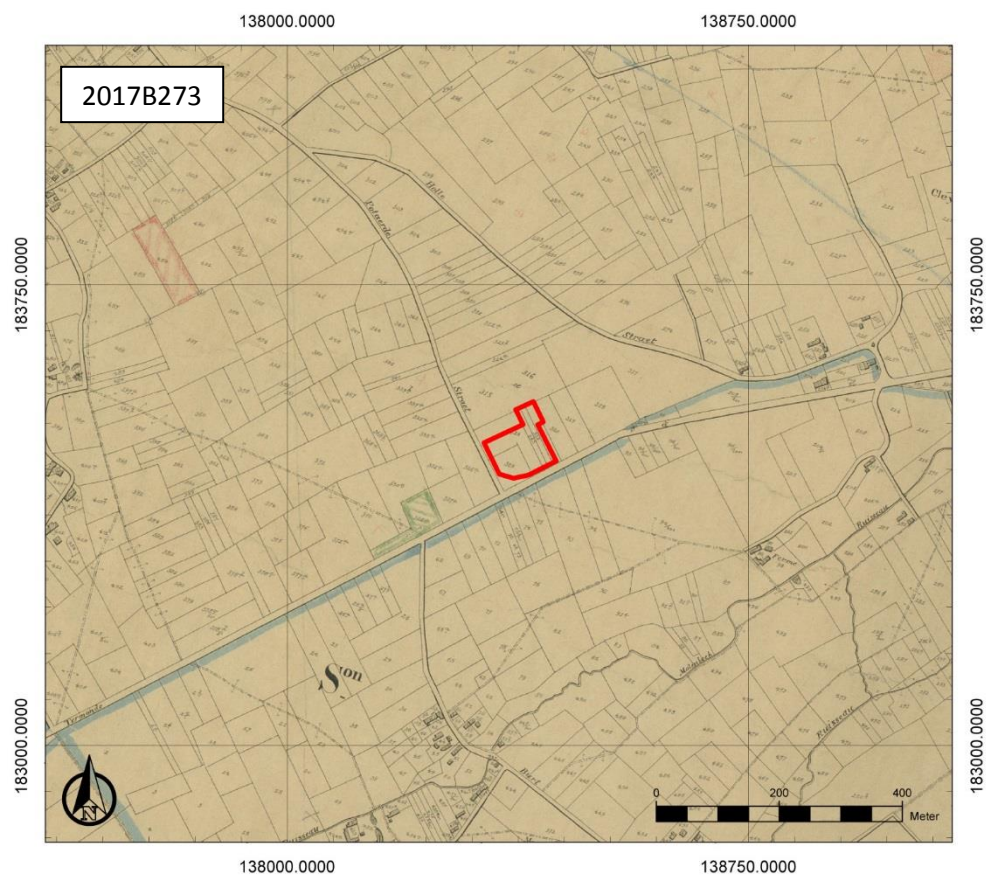
Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778, Figuur 17) is geen bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied of haar directe omgeving. De straat Klei lijkt zich ter hoogte van het onderzoeksgebied te bevinden, maar bevindt zich in werkelijkheid ten zuidoosten van het onderzoeksgebied. Ten zuidoosten is de Stambeek aangegeven. De huidige Steenweg op Merchtem die op heden aansluit op het onderzoeksgebied, knikt iets ten noorden van het onderzoeksgebied af in zuidelijke richting.

⁶ <http://www.vtbopwijk.be/index.php/weetjesopwijk/51-geschiedenis>

⁷ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Opwijk, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121498> (geraadpleegd op 3 maart 2017).

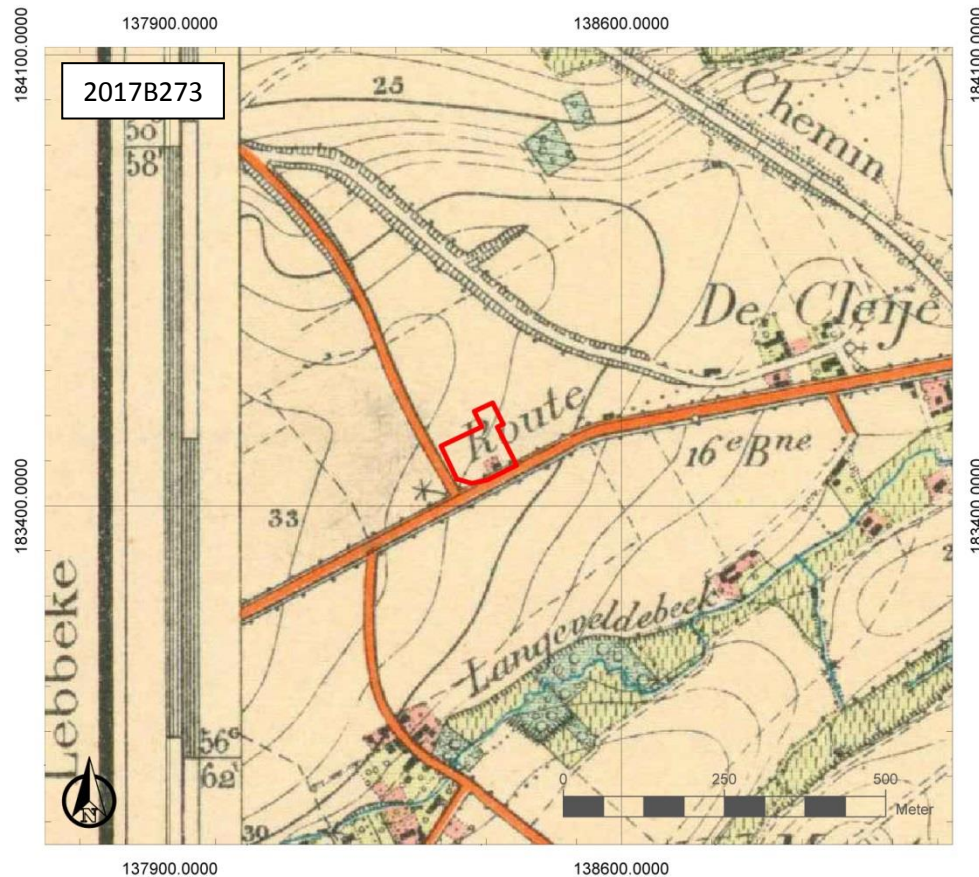

Figuur 18: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 19: De Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is nog steeds geen bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied (Figuur 18). Vermoedelijk was het terrein nog steeds in gebruik als akkerland. De percellering vertoont al gelijkenissen met de huidige percellering. De Steenweg op Merchtem sluit nu wel aan op het onderzoeksgebied. De Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique van P.-C. Popp (1842-1879) geeft een gelijkaardige situatie weer (Figuur 19).

Figuur 20: Topografische kaart van België 1892 (www.cartesius.be)

De eerste bebouwing ter hoogte van het onderzoeksgebied is te zien op een topografische kaart van 1892 (Figuur 20). Het hoogteverloop ter hoogte van het onderzoeksgebied volgt mooi die van de omgeving. Dit staat in contrast met de huidige situatie, waarbij het terrein is opgehoogd (Figuur 10). Ten noordoosten is op de kaart het gehucht De Cleije (Klei) benoemd.

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 21) toont dat de bebouwing op het terrein toegenomen is, alhoewel een groot deel van het terrein nog steeds in gebruik was als gras- of akkerland. De bebouwde percelen situeren zich aan de noordwestzijde en noordoostzijde. Op de luchtfoto van 1979-1990 is de bebouwing aan de noordoostzijde van het onderzoeksgebied verder toegenomen (Figuur 22). Op heden is de bebouwing vervangen door een winkelpand, een tankstation en een parking. De zone in het noordoosten is bebost (Figuur 8).

Figuur 21: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

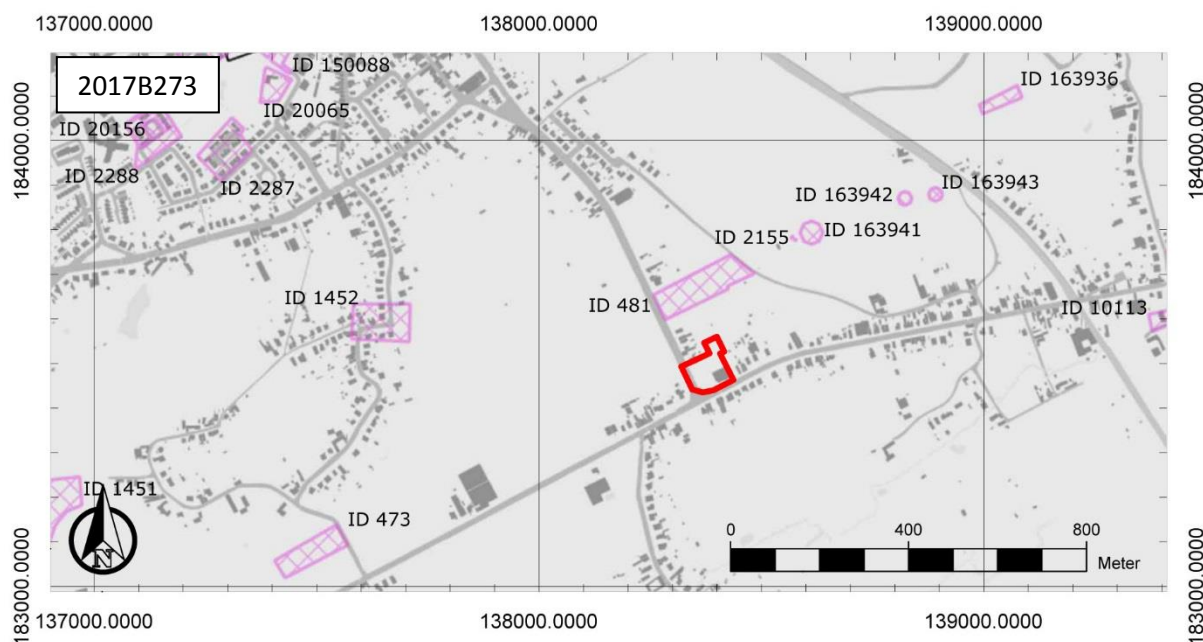

Figuur 22: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 23). Ten noordwesten is een deel van de historische dorpskern van Opwijk aangegeven.

Op slechts circa 100 m ten noorden van het onderzoeksgebied, bij de Steenweg op Merchtem/D2 (CAI ID 481), zijn bij archeologisch onderzoek in het kader van het vTn-project paalsporen met verbrande leem aangetroffen, die niet gedateerd konden worden omwille van het ontbreken van vondstmateriaal.⁸ We bespreken de overige vondsten zo veel als mogelijk chronologisch.

Figuur 23: Overzichtskaart Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroenderfgoed.be/>)

Ten zuidwesten van het onderzoeksterrein, ter hoogte van de locatie Hulst/D1 (CAI ID 473) zijn bij de aanleg van het vTn-project een aardewerkfragment en lithisch materiaal uit het midden-neolithicum aangetroffen. Het lithisch materiaal omvat een afslagfragment van een bijl en een licht beschadigd distaal klingfragment van zwartbruin glanzende silex. Ook zijn onder meer paalkuilen, verspreide kuilen met afval en vierpostenspijkers vastgesteld. Het aardewerk lijkt te wijzen op een datering in de vroege ijzertijd.⁹

Ten noordwesten, op Providentia II (CAI ID 2288), zijn sporen uit de late ijzertijd of Romeinse tijd aangetroffen. Het gaat om een mogelijk Romeinse greppels en een tweedelig woonstalhuis met een drietal bijgebouwen en een grachtstructuur als grens. Verder zijn twee kuilen met prehistorisch aardewerk vastgesteld, buiten het erf. Ook werden vier crematiegraven aangetroffen.¹⁰ Eveneens ten noordwesten, op de locatie Binnensingel-Providentia II (CAI ID 20156), is een kuil met quasi complete hondenschedel, paardenkaak, handgevormde scherven en een fragment van een maalsteen gevonden. De vondsten worden toegeschreven aan de late ijzertijd. Op deze locatie is ook een dumplaagje met concentratie van inheems-Romeinse handgevormde scherven, fragmenten van

⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 481, Steenweg op Merchtem/D2 (geraadpleegd op 2 maart 2017)

⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 473, Hulst/D1 (geraadpleegd op 2 maart 2017)

¹⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2288, Providentia II (Blockswede) (geraadpleegd op 3 maart 2017)

maalstenen, een brede gracht en een smalle greppel uit de Romeinse periode aangetroffen, naast boomaanplantingen uit de nieuwe tijd.¹¹

Ter hoogte van Kapenbergweg-Broeuvink (CAI ID 163936) zijn vijf kuilen uit de Romeinse tijd aangetroffen.¹² Ter hoogte van Hulst 1 (CAI ID 1451) is een vondstenconcentratie van bouw materiaal en aardwerk uit de Romeinse tijd aangetroffen.¹³ Ten westen, bij de Hulstmolen-Korenwindmolen (CAI ID 1452), is een muntschat uit de midden-Romeinse tijd aangetroffen. Het gaat om munten van Hadrianus (117-138) en Septimus Severus (193-211). De Hulstmolen-Korenwindmolen (CAI ID 1452) was een windmolen die zijn oorsprong kende in de late middeleeuwen.¹⁴ De Watermolen Klei (CAI ID 10113), ten oosten van het onderzoeksterrein, was een molen uit de late middeleeuwen, die nog te zien is op de zgn. Ferrariskaart.¹⁵

De Pastorij ten noordwesten van het onderzoeksterrein (CAI ID 20065) is opgetrokken door pastoor Gillis van Lokeren.¹⁶ In de oude Pastoriedreef (150088) zijn een kuil en grachten aangetroffen. Mogelijk zijn ze gerelateerd aan de eerste kerk van Opwijk die ooit op het terrein zou hebben gestaan, maar dit werd niet bevestigd door een proefsleuvenonderzoek.¹⁷

Ter hoogte van CAI ID 2155 zijn kuilen aangetroffen die niet nader gedateerd konden worden.¹⁸ In de nabijheid daarvan zijn eveneens verschillende sporen vastgesteld, die niet konden gedateerd worden. Ter hoogte van CAI ID 163941 gaat het om een paalkuil,¹⁹ op de locatie Hollestraat 1 (CAI ID 163942) om twee kuilen²⁰ en op de locatie Hollestraat 2 (CAI ID 163943) om een greppel.²¹ Ter hoogte van de locatie Providentia I (CAI ID 2287) is een vijftal sporen zonder vondsten aangetroffen. Door de stratigrafische positie zijn deze niet van recente datum.²²

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?

Het onderzoeksgebied bevindt zich op een landschappelijk gunstige locatie, op de zacht aflopende noordoostelijke flank van de cuesta van Opstal - Buggenhout – Malderen. De bodem bestaat uit een droge leembodem met textuur B of met weinig duidelijke kleur B horizont met fase met dikke A horizont (>40 cm) (Aba0). De Stambeek bevindt zich circa 350 m van het onderzoeksgebied.

¹¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 20156, Binnensingel – Providentia II (geraadpleegd op 3 maart 2017)

¹² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 163936, Kapenbergweg-Broeuvink (WP 287) (geraadpleegd op 2 maart 2017)

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1451, Hulst I (geraadpleegd op 2 maart 2017)

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 1452, Hulstmolen-Korenwindmolen (Hulst) (geraadpleegd op 2 maart 2017)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 10113, Watermolen (Klei) (geraadpleegd op 2 maart 2017)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 20065, Pastorij (geraadpleegd op 2 maart 2017)

¹⁷ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 150088, Oude Pastoriedreef (geraadpleegd op 3 maart 2017)

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2155, Leva177 (Kapenberg) (geraadpleegd op 2 maart 2017)

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 163941, Station 4.074000 – private weg (WP289) (geraadpleegd op 2 maart 2017)

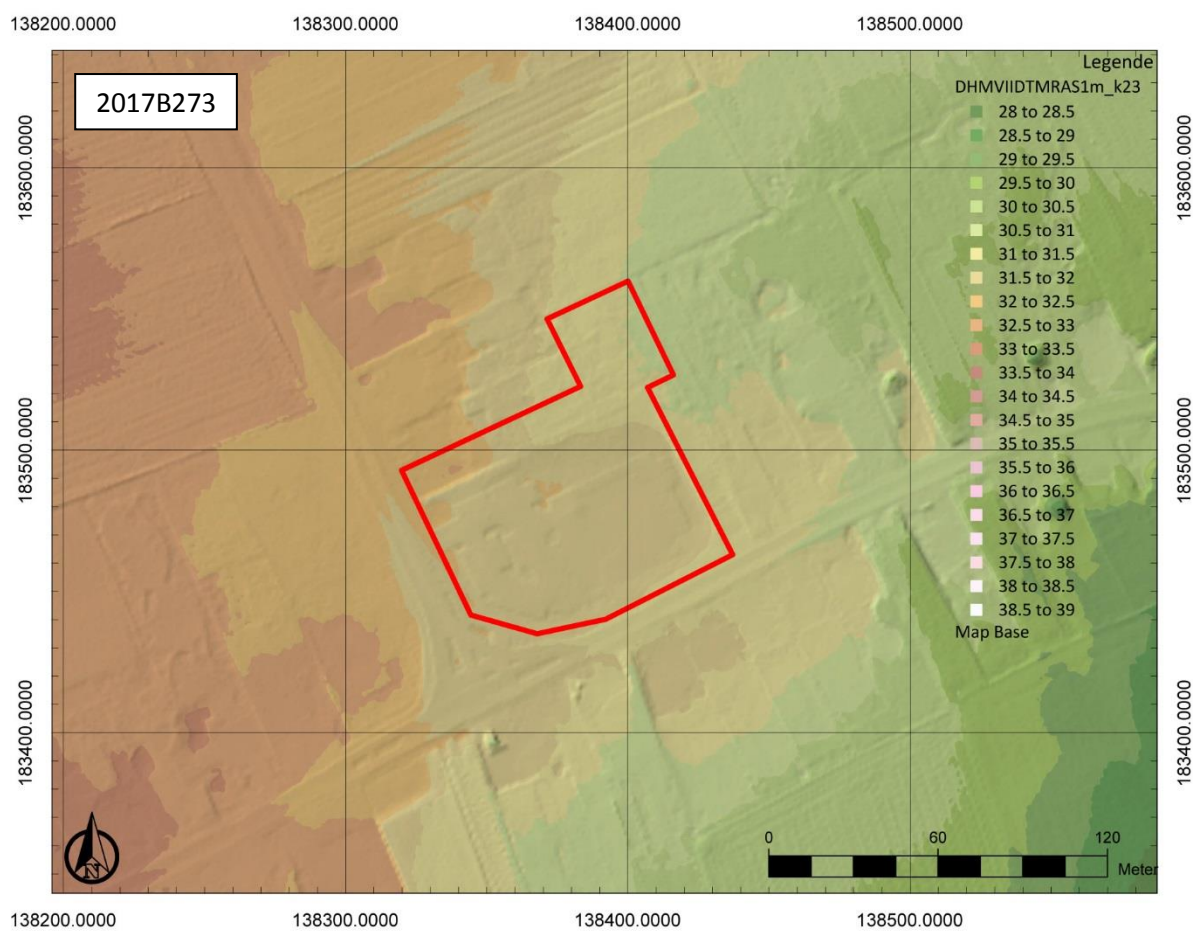
²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 163942, Hollestraat 1 (WP 288) (geraadpleegd op 2 maart 2017)

²¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 163943, Hollestraat 2 (WP 288) (geraadpleegd op 2 maart 2017)

²² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 2287, Providentia I (Nanovemeers) (geraadpleegd op 2 maart 2017)

De gekende archeologische waarden in de omgeving geven een goede indicatie van de archeologische verwachtingen voor het onderzoeksgebied. De archeologische waarden in de omgeving zijn voornamelijk te dateren in de ijzertijd en de Romeinse tijd, maar ook vroegere en latere sporen en vondsten zijn gekend. Het gaat om sporen van bewoning en van begraving. Dit bevestigt het archeologisch potentieel op basis van de landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied. Ook op korte afstand ten noorden van het onderzoeksgebied zijn sporen vastgesteld. Ze kunnen jammer genoeg niet gedateerd worden, maar onderstrepen wel het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied.

De jongere vondsten hebben betrekking op – al dan niet bewaarde – bouwkundige relictten, die eerder een lokaal karakter hebben en weinig zeggen over de archeologische verwachting ter hoogte van het onderzoeksgebied. Met betrekking tot het archeologisch potentieel voor de nieuwe en de nieuwste tijd zijn historische kaarten en luchtfoto's relevanter. Ze komen aan bod in de volgende onderzoeksvraag en tonen onder meer dat het onderzoeksgebied te situeren is langs een historische weg.

Figuur 24: Synthesepan: topografische kaart van België 1892 (www.cartesius.be)

Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Historische kaarten geven aan dat het terrein in de nieuwe tijd steeds in gebruik geweest is als akker- of grasland. Pas in het laatste kwart van de 19de eeuw verschijnt bebouwing binnen het onderzoeksgebied. Op dat moment is de oorspronkelijke topografie nog goed intact. Afgaande op de luchtfoto's is de bebouwing verder toegenomen op het terrein in de loop van de 20ste eeuw. Bij de realisatie van de huidige winkel is het terrein opgehoogd, waarbij de dikte van het ophogingspakket in oostelijke richting toeneemt. In hoeverre delen van het terrein zijn afgegraven is niet duidelijk,

noch of de ophoging voorafgegaan is door een afgraving. We verwachten dat de negatieve impact van de bebouwing in het verleden beperkt gebleven is. De ophoging van het terrein maakt dat het bodemarchief beter beschermd is tegen bodemingrepen.

Wat is de impact van de geplande werken?

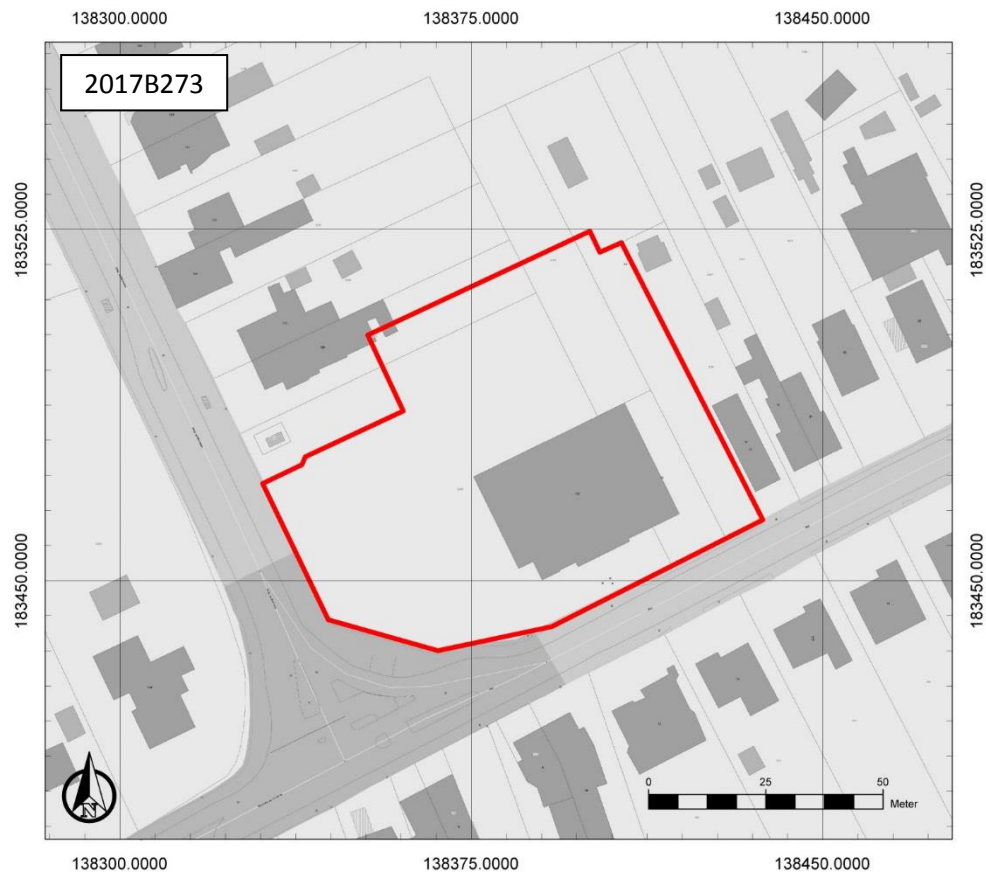
Op het terrein wordt het huidige winkelpand (938 m²) afgebroken en een nieuw winkelpand (1660 m²) opgericht. De oppervlakte waar effectief ingrepen in de bodem worden voorzien, bedraagt circa 5722 m². Ter hoogte van waar de huidige winkel zich bevindt, wordt bijkomende parking voorzien. De gebouwen worden gefundeerd op funderingszolen met aanzet op vorstvrije diepte (80 cm –mv). Binnen de footprint van het nieuwe winkelpand wordt een laad- en loskade voorzien aan de noordzijde van het nieuwe winkelpand, wat gepaard gaat met een bodemingreep tot een diepte tot circa 1,45 m (bovenzijde vloerplaat) onder het maaiveld, over een oppervlakte van circa 180 m². Een regenwaterput en een septische put kennen een verstoringdiepte van respectievelijk 2,79 en 2,42 m onder het maaiveld. De nieuwe parking, waarbij een deel van de bestaande parking wordt vervangen, zal een oppervlakte beslaan van ca. 2540 m² en kent een verstoringdiepte van ca. 1 m onder het maaiveld. Ter hoogte van de parking worden ook bomen voorzien. Verder wordt een groenzone voorzien aan de noordoost-, zuidoost- en zuidwestzijde met een oppervlakte van ca. 710 m², waar waterbuffers worden voorzien. De precieze locatie van de wadi's ligt nog niet vast. Er wordt uitgegaan van een verstoringdiepte van ca. 90 cm onder het maaiveld. Ook zijn er indirecte factoren zoals compactie bij de werfingrepen, die een invloed op het aanwezige bodemarchief hebben.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied een hoog archeologisch potentieel kent, zeker met betrekking tot sporen van bewoning en van begraving uit de ijzertijd en uit de Romeinse tijd. De gunstige landschappelijk ligging van het terrein maakt echter dat ook rekening gehouden moet worden met mogelijke vondsten uit andere periodes. De aanwezige bebouwing en verharding op het terrein zal een zekere impact gehad hebben op het bodemarchief. Er worden echter geen grootschalige verstoringen verwacht. Daarbij komt dat het terrein in het verleden opgehoogd blijkt, wat mogelijk een gunstige invloed heeft gehad op de bewaring van het bodemarchief. Daaruit volgt dat bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is in een zone van ca. 5722 m² waar bodemingrepen gepland zijn.

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein in gebruik is als grasland. Landschappelijk booronderzoek is evenmin relevant. We verwachten namelijk dat de aanwezige bebouwing en verharding een zekere negatieve impact heeft gehad op de oorspronkelijke bodem, maar wel in beperkte mate. Het is goed mogelijk dat voor het ophogen en verharderen van het terrein de oorspronkelijke teelaarde afgegraven is. Het is echter de vraag of daardoor ook eventueel aanwezige sporen aangetast zijn, en in welke mate. Een booronderzoek biedt onvoldoende ruimtelijk inzicht om hierop een antwoord te kunnen bieden.

Wel dient een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt. Het is ook een snelle en efficiënte manier om inzicht te krijgen in de aanwezige bodemhorizonten en archeologische vondsten die kunnen wijzen op een goede bewaring van steentijd artefactensites. Daaruit moet blijken of een waarderend archeologisch booronderzoek nodig is om eventuele steentijd artefactensites op te sporen.

Figuur 25: Aanduiding van de zone waar bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is (onderkaart: www.geopunt.be)

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied een hoog archeologisch potentieel kent, zeker met betrekking tot sporen van bewoning en van begraving uit de ijzertijd en uit de Romeinse tijd. De gunstige landschappelijk ligging van het terrein maakt echter dat ook rekening gehouden moet worden met mogelijke vondsten uit andere periodes. De aanwezige bebouwing en verharding op het terrein zal een zekere impact gehad hebben op het bodemarchief. Er worden echter geen grootschalige verstoringen verwacht. Daarbij komt dat het terrein in het verleden opgehoogd blijkt, wat mogelijk een gunstige invloed heeft gehad op de bewaring van het bodemarchief. Daaruit volgt dat bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bogemans, F., 1996: *Toelichting bij de quartairgeologische kaart. Kaartblad 23 Mechelen*, Brussel.

4.2 Websites

Cartesius (2017)

<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2017)

<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2017)

<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2017)

<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2017)

<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2017)

<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2017)

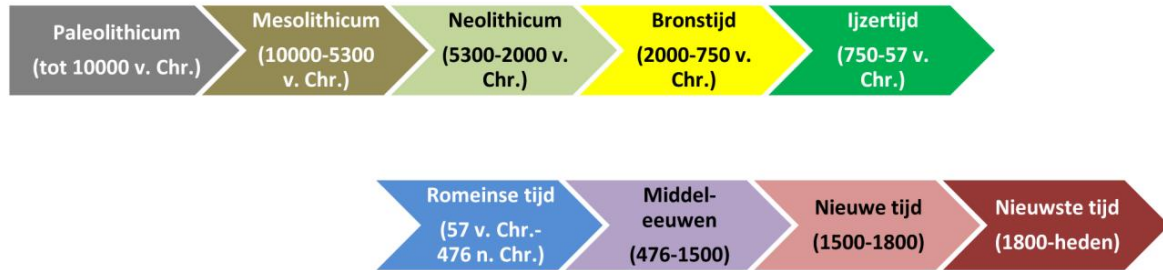
<https://www.onderzoeksbalans.be>

vtbKultuur - afdeling Opwijk (2017)

<http://www.vtbopwijk.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

5.2 Plannenlijst

Plannenlijst bureauonderzoek: projectcode 2017B273

Plan-nummer	Type	Onderwerp	Aanmaak-schaal	Aanmaak-wijze	Datum
1	Kadasterplan	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	02/03/2017
2	Topografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	02/03/2017
3	Overzichtskaart	Kaart met aanduiding van de zone waar geen bodemingrepen gepland zijn	1:1	Digitaal	30/03/2017
4	Bouwplan	Plan bestaande toestand, inclusief afbraakplan	1:1	Digitaal	02/03/2017
5	Bouwplan	Ontwerpplan	1:1	Digitaal	02/03/2017
6	Bouwplan	Ontwerpplan gelijkvloers winkelpand	1:1	Digitaal	02/03/2017
7	Bouwplan	Doorsnede gepland winkelpand	1:1	Digitaal	02/03/2017
8	Hydrografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	02/03/2017
9	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	03/03/2017
10	Doorsnede	Terreinverloop	1:1	Digitaal	03/03/2017
11	Tertiaire geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	02/03/2017
12	Quartairgeologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	02/03/2017
13	Bodemkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	02/03/2017
14	Bodemgebruikskaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	02/03/2017
15	Historische kaart	Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	03/03/2017
16	Historische kaart	Atlas der Buurtwegen	1:1	Digitaal	02/03/2017
17	Historische kaart	Popp-kaart	1:1	Digitaal	02/03/2017
18	Topografische kaart	Topografische kaart van België	1:1	Digitaal	02/03/2017
19	CAI-kaart	CAI vondstlocaties	1:1	Digitaal	02/03/2017
20	Syntheseplan	Synthese van het bureauonderzoek	1:1	Digitaal	18/03/2017
21	Overzichtskaart	Kaart met aanduiding van de nodig geachte maatregelen	1:1	Digitaal	30/03/2017

5.3 Fotolijst

Fotolijst bureauonderzoek: projectcode 2017B273

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F1	Luchtfoto	Toestand terrein 2015	Digitaal	03/03/2017
F2	Luchtfoto	Toestand terrein 1971	Digitaal	03/03/2017
F3	Luchtfoto	Toestand terrein 1979-1990	Digitaal	03/03/2017